

РОЗДІЛ 1

Містер Джонс із ферми «Садиба» позаціпав курники на ніч, утім, забувши з п'яних очей позатуляти лази. Під вихилася кола світла з його ліхтаря він прочовгав через двір, скинув чоботи біля задніх дверей, нащів собі останню скляночку пива з барила в коморі й посунув до ліжка, де вже мирно хропла місіс Джонс.

Як тільки в спальні згасло світло, у кожному закапелку ферми все зворохобилось, затупало й забило крильми.

Удень рознеслась така чутка, буцім старий Мейджор, призовий середній білий кнур, побачив минулої ночі якийсь дивний сон і забажав переповісти його іншим тваринам. Було вирішено, що всі зберуться у великому хліві, як тільки містер Джонс благополучно забереться з-перед очей. Старого Мейджора (як його завше називали, хоча на виставках він фігурував під іменем Віллінгдонський Красень) настільки шанували на фермі, що ладні були пожертвувати якоюсь годиною сну, аби почути, що ж він хотів сказати.

У кінці великого хліва на якійсь подобі припіднятого помосту вже привільно розлігся Мейджор на солон'яній підстилці під ліхтарем, що звисав із балки. Йому було дванадцять років, і останнім часом він добряче погладшав, що, однак, жодним чином не позначилось на величності його вигляду. Це був усе той же мудрий і доброзичливий кнур, попри те, що ікла йому зроду не підпилювали. Невдовзі почали прибувати інші тварини й зручно вмошувались усяк на свій штиб.

Першими прибігли три собаки: Блубелл, Джессі й Пінчер. За ними — свині, котрі негайно вбарложились у соломі просто перед помостом. Кури повсідалися на підвіконнях, голуби пурхнули аж на крокви, вівці й корови повлягалися позаду свиней і заходилися жувати жуйку. Двоє тяглових коней, Боксер і Кловер, прийшли разом, ступаючи дуже повільно, із великою обережністю опускаючи свої широкі волохаті копита, щоб, бува, не наступити на якусь дрібну тваринку, що причаїлась у соломі. Кловер, дебела турботлива кобила, уже наближалась до середнього віку, так і не відновивши своєї фігури після четвертого лошати. Боксер, величезний звір, майже вісімнадцять долонь заввишки, мав таку силу, як двоє звичайних коней разом узяті. Біла смужка вздовж носа надавала йому трохи тупуватого вигляду, та він і справді не вирізнявся великим розумом, зате здобув загальну повагу за твердість характеру та неймовірну працездатність.

Після коней прийшли біла коза Мюріель і осел Бенджамін. Бенджамін був найстаршою твариною на фермі і мав найпаскудніший характер. Він майже не розмовляв, а якщо й роззявляв рота, то зазвичай тільки для того, щоб укинути якесь ущипливо-цинічне слівце. Так, він казав, що Бог подарував йому хвоста, щоб відганяти мух, але краще б не було мух, то й хвіст був би непотрібний. З усіх тварин він єдиний ніколи не сміявся. На запитання «чому?» він одказував, що не бачить нічого смішного. Утім, явно цього не демонструючи, він відчував глибоку прихильність до Боксера, зазвичай вони разом проводили вихідні у маленькому загоні позаду садка, пасучись поряд і навіть словом ніколи не перекидаючись.

Не встигли двоє коней вкластися як слід, коли це в хлів шнуручком вбіг виводок каченят, які залишилися

без мами. Вони тихо попискували й шарпались із боку в бік, шукаючи місця, де б їх не затоптали. Кловер обгородила їх величезною передньою ногою, наче стіною, і каченята зручненько вмостилися і відразу ж послули. В останню мить, манірно переступаючи копитцями й хрумаючи шматочок цукру, увійшла Моллі, дурненька гарненька біла лошичка, яка возила бідарку містера Джонса. Вона зайняла місце попереду й почала кокетливо повертати шию, струшуючи білою гривною, сподіваючись привернути увагу до червоних стрічок, які були в неї вплетені.

Останньою явилась кицька, роззирнувшись, як завжди, шукаючи найтеплішого місця, і врешті втиснувшись між Боксером і Кловер. Там вона задоволено мурчала впродовж усієї промови Мейджора, не слухаючи нічого з того, що він казав.

Тепер були присутні всі тварини, крім Мойсея, ручного ворона, який спав на карнизі за задніми дверима.

Мейджор побачив, що всі зручно розмістились і уважно чекають, прокашлявся й заговорив:

— Товариші, ви вже чули про дивний сон, який наснився мені минулої ночі. Але про сон я розповім пізніше. Спершу я маю вам сказати ще дещо. Не думаю, товариші, що мені судилося прожити з вами ще багато місяців, тож перед смертю вважаю своїм обов'язком поділитися з вами набутою мною мудрістю. Я прожив довге життя, і в мене було багато часу на роздуми, коли я лежав самотою у своєму хліві. Тож думаю, я можу сказати, що розумію природу життя на цій землі не гірше будь-якої нині сущої тварини. Саме про це я й хотів із вами поговорити.

Отже, товариші, якою ж є природа цього нашого життя? Подивімося правді у вічі: життя наше жалюгідне,

велетрудне й коротке. Ми народжуємось, нас годують так, аби лишень душа трималась у нашому тілі, а тих із нас, хто на це здатний, змушують працювати, видушуючи всю силу до останньої краплі; і як тільки ми перестаємо приносити зиск, нас безжально вбивають із жахливою жорстокістю. Жодна тварина, після того, як їй виповнився рік, не знає, що таке щастя чи відпочинок. Жодна тварина в Англії не є вільною. Життя тварини — це злиденність і рабство, і це чистісінька правда.

Та чи не є це просто частиною природного порядку? Може, наша земля така безплідна, що просто не може забезпечити гідне життя тим, хто на ній живе? Ні, товариші, тисячу разів ні! Земля Англії родюча, її клімат чудовий, вона здатна щедро нагодувати значно більшу кількість тварин, ніж ту, що населяє її зараз. Сама тільки наша ферма могла б утримувати дюжину коней, двадцять корів, сотні овець — і всі вони жили б у комфорті й гідності, яких ми зараз навіть уявити собі не можемо. То чому ж ми, замість жити, ледве скніємо в нужді й злиднях? А тому, що майже всі здобутки нашої праці крадуть у нас люди.

Ось, товариші, розгадка всіх наших проблем. Вона зводиться до одного слова — Людина. Людина — це наш єдиний реальний ворог. Приберіть Людину зі сцени, і головна причина голоду й важкої праці зникне назавжди.

Людина — це єдина істота, яка споживає, нічого не виробляючи. Вона не дає молока, не несе яєць, вона надто слабка, щоб тягти плуга, надто повільно бігає, щоб ловити кроликів. І при цьому вона — повелителька всіх тварин. Вона змушує їх працювати, залишає їм мінімум, аби вони не здохли з голоду, а решту забирає собі. Наша праця обробляє землю, наш гній удобрює її, а більшість із нас тільки й має, що власну голу шкуру. Ось

ви, корови, яких я бачу перед собою, скільки тисяч галонів молока ви дали за цей останній рік? І що ж сталося з тим молоком, яке мало вигодовувати міцних телят? Усе до краплі воно пішло в горлянки наших ворогів. А ви, кури, скільки яєць ви знесли в цьому році, й зі скількох цих яєць вилупились курчата? Усі решта пішли на ринок, щоб принести гроші Джонсу та його челяді. А ти, Кловер, де ті четверо лошат, яких ти народила і які мали бути твоєю опорою і радістю на старості літ? Усіх їх продали, як тільки їм виповнився рік, і більше ти їх ніколи не побачиш. І яку ж ти маєш дяку за чотири народження і всю твою важку працю в полі, крім убогої годівлі й стійла?

І навіть тому жалюгідному животінню нашому не дозволено тривати стільки, скільки відміряно природою. На свою долю я не нарікаю, бо я один із щасливців. Мені дванадцять років, і в мене було понад чотириста дітей. Таким є природне життя свині. Але в кінці жодна тварина не уникне жорстокого ножа. Ось ви, поросята-годованці, що сидите переді мною, не мине й року, як всі ви будете верещати на пласі, прощаючись із життям. Цей жах чекає нас усіх — корів, свиней, курей, овець, усіх. Навіть коням і собакам судилася не краща доля. Ось ти, Боксере, у той день, коли твої величезні м'язи втратять свою силу, Джонс продасть тебе шкуродеру, а той переріже тобі горлянку й зварить тебе для гончаків. Що ж до собак, то, коли вони старіють і втрачають зуби, Джонс прив'яже цеглину їм на шию і топить у найближчому ставку.

Хіба ж не ясно як Божий день, що все зло такого нашого життя виходить із тиранії людських істот? Лишень позбавтесь від Людини, і результат нашої праці належатиме нам по праву. За якусь ніч ми можемо стати багатими й вільними. То що ж ми тоді маємо робити? Та працювати

день і ніч, душею і тілом, задля повалення роду людського! Ось моє послання до вас, товариші: Повстання! Не знаю, коли саме відбудеться це Повстання, може, за тиждень, а, може, за сто років, але я знаю так само чітко, як бачу солону в себе під ратицями, що рано чи пізно справедливість таки запанує. Пам'ятайте про це, товариші, до ско-ну літ своїх! І головне, передайте це моє послання тим, хто прийде після вас, щоби майбутні покоління продовжували цю боротьбу аж до повної перемоги!

І запам'ятайте, товариші: ваша рішучість має бути непохитною. Жоден аргумент не повинен збивати вас зі шляху. Ніколи не слухайте, коли вам казатимуть, що Людина і тварини мають спільні інтереси, що процвітання одного — це процвітання всіх інших. Це все брехня. Людина не служить нічиїм інтересам, крім своїх власних. Тож між нами, тваринами, хай буде цілковита єдність, справжня товарицькість у боротьбі. Усі люди — вороги. Усі тварини — друзі.

У цей момент здійнявся страшенний гвалт. Поки Мейджор говорив, четверо великих пацюків вилзли зі своїх нір, повсідалися на задні лапи й слухали його. Раптом їх помітили собаки, і тільки миттю пірнувши в нори, пацюки врятували свої життя. Мейджор підняв ратицю, вимагаючи тиші.

— Товариші, — промовив він, — існує питання, яке потребує узгодження. Дикі істоти, такі як пацюки й кролики, — вони нам друзі чи вороги? Поставмо це на голосування. Я пропоную зборам це запитання: чи друзі нам пацюки?

Голосування було проведене негайно, й переважна більшість присутніх погодилась, що пацюки — це друзі. Було тільки четверо незгодних: три собаки й кицька,

котра, як з'ясувалося згодом, проголосувала за обидві сторони. Мейджор вів далі:

— Мені більше нічого сказати. Я просто повторю: завжди пам'ятайте, що ваш обов'язок — ворожнеча до Людини і до всіх її дій. Той, хто ходить на двох ногах, — це ворог. Той, хто ходить на чотирьох ногах або має крила, — це друг. Але пам'ятайте також і про те, що в боротьбі з Людиною ми не повинні їй уподібнюватись. Навіть перемігши її, не переймайте її вад. Жодна тварина не повинна жити в будинку чи спати в ліжку, чи носити одяг, чи вживати алкоголь, чи курити тютюн, чи торкатися грошей, чи займатися торгівлею. Усі звички Людини — це зло. І понад усе — жодна тварина не повинна тиранити собі подібних. Слабкі чи сильні, розумні чи простакуваті, усі ми брати. Жодна тварина не повинна вбивати іншу тварину. Усі тварини рівні.

А тепер, товариші, я повідаю вам про свій сон, який привидився мені минулої ночі. Не знаю навіть, як вам його описати. Це був сон про те, якою буде земля, коли зникне Людина. Але він нагадав мені дещо, про що я давно забув. Багато років тому, коли я був маленьким поросятком, моя мати й інші свиноматки часто співали якусь стару пісню, з якої знали лише мелодію і перших три слова. Я знав цю мелодію в дитинстві, але вона давно вивітрилась у мене з пам'яті. Однак минулої ночі вона повернулась до мене уві сні. Ба більше, слова тієї пісні також повернулись — слова, що їх, я певен, співали тварини в сиву давнину, і які відтоді були втрачені для багатьох наступних поколінь. Зараз я заспіваю вам цю пісню, товариші. Я вже старий, і голос у мене хрипкий, та коли я навчу вас цієї мелодії, ви самі набагато краще її співатимете. Вона називається «Тварини Англії».

Старий Мейджор прокашлявся і почав співати. Голос у нього й справді був хрипкий, але співав він досить непогано, ще й мелодія була запальна, щось середнє між «Клементіною» і «Кукарачею». А слова були такі:

Худобо Англії та Вельсу,
Худобо всіх земних країн!
Почуй цю звістку про майбутні
Часи щасливих перемін!

День прийде, рано чи пізно —
Ми скинемо Людини гніт,
І стануть враз поля англійські
Лише для ратиць і копит!

Із наших ніздів зникнуть кільця,
Хомут — із шиї, путо — з ніг,
Остроги всі поіржавіють,
І не свистітиме батіг!

Тоді нечуваний добробут —
Пшениця, сіно й ананас,
Ячмінь, боби та конюшина —
Проллються зливою на нас!

Засяє яскравіше сонце,
Чистішим стане струмінь вод,
І вітерець дмухне свіжіше
У день віднайдених свобод!

Для того дня усі працюймо,
Хоч нам до нього й не дожить.
Корови, коні, гуси й кури,
Наближуймо свободи мить!

Худобо Англії та Вельсу,
Худобо всіх земних країн,
Поширюй звістку про майбутні
Часи щасливих перемін!¹

¹ Тут і далі вірші у перекладі Олександра Гриценка.